

พัฒนาการบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางขิม

A Development of Northeastern Folk Music Notation for Khim

มาศสุภา เพชรรักษ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องพัฒนาการบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางขิม มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางขิม 2) เพื่อนำโน้ตลายพื้นบ้านอีสานทางขิมไปใช้ปฏิบัติขิม กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยมีลายพื้นบ้านอีสาน 10 ลาย คือ ลายเตี้ยโขง ลายเตี้ยพม่า ลายภูไทเลาะตูบ ลายลำเตี้ยโปงลาง ลายโปงลาง ลายนกไต่บันขามทุ่ง ลายเข็งบังไฟ ลายน้ำโตนตาด ลายแมลงภู่ออมดอกไม้ และลายบายศรีสู่ขวัญ ประเภทขิมที่ใช้บันทึกโน้ตใช้ขิม 7 หย่อง ระบบเสียงระบบเสียงดนตรีไทย การบันทึกโน้ตใช้ระบบซอลเฟจหรือระบบตัวอักษร ทางของขิมใช้ทางเพียงออบน ใช้ขลุ่ยเพียงออเทียบเสียง วิธีการบันทึกโน้ตใช้บรรทัด 8 ช่อง จำนวน 3 เส้นต่อ 1 บรรทัด แทนตำแหน่งเสียงของขิม 3 แถว 3 ระดับ บันไดเสียงลายพื้นบ้านอีสานใช้บันไดเสียงลายใหญ่ (ลา-มี) การนำโน้ตลายพื้นบ้านอีสานทางขิมไปใช้ปฏิบัติขิม โดยนักศึกษาสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 25 คน เป็นผู้ทดลองใช้ปฏิบัติขิม ผลการวิจัยพบว่าโน้ตลายพื้นบ้านอีสานทางขิมสามารถใช้ขิมบรรเลงขิมตามโน้ตที่บันทึกได้ สามารถบรรเลงคนเดียว บรรเลงวงขิมหมู่ บรรเลงประยุกต์กับพิณพื้นบ้านอีสาน ประยุกต์กับซอด้วง ซออู้ และปี่มอญได้

การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางขิม เป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาใช้ในสังคม โดยประยุกต์ดนตรีไทยกับดนตรีพื้นบ้านเข้าด้วยกัน เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมทางดนตรีของชาติให้เข้ากับเหตุการณ์และสถานการณ์ปัจจุบัน โดยผสมผสานวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่เข้าด้วยกันตามหลักการสืบทอดวัฒนธรรมทางดนตรี คือ คิดค้นให้มีสิ่งใหม่เพิ่มเติมจากของเดิมและให้เข้ากับของเดิมได้ เพื่อส่งเสริมให้แพร่หลายในหมู่ชน และปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพและสิ่งแวดล้อมเฉพาะหน้าและเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยสาขาวิชาดนตรีทำหน้าที่รับผิดชอบการทำนุบำรุงวัฒนธรรมดนตรีในรูปแบบของการวิจัย เพื่อคิดค้นสิ่งใหม่ขึ้นมาใช้ในสังคม

คำสำคัญ : พัฒนา บันทึกโน้ต ลายพื้นบ้านอีสาน ทางขิม

Abstract

The objectives of the research on “A Development of Northeastern Folk Music Notation for Khim” were: 1) to develop the northeastern folk music notation for Khim (hammered dulcimer), and 2) to apply the northeastern folk music notation for the performance of Khim. The sample consisted of 10 melodies of northeastern folk music: Laai Toey Khong, Laai Toey Bhama, Laai PhuThai Law Toob, Laai Lum Serng Pong Lang, Laai Pong Lang, Laai Nok Sai Bin Khaamtoong, Laai Serng Bung Fai, Laai Nam Toan Tard, Laai

¹ อาจารย์ ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Maleang Phu Tom Dok Mai, and Laai Bai Si Su Khuan. A Thai musical instrument, Khim with 7 bridges was applied for the development of the northeastern folk notes. Thai music system, solfege system (or "sol-fa syllable"), and the sound of Khlui Phiang Aw were used as the references to identify the sounds of music for the note development. 3-line staff with 8 spaces was designed to represent the 3 levels of the sounds produced by the Khim with 3 rows of 7 bridges. The scale of the northeastern folk music corresponding to a minor Pentatonic was used in this study. 25 Music-major students of Humanities and Social Sciences Faculty, Loei Rajabhat University were assigned to perform the Khim by using the developed notes. The findings indicated that the music notes developed based on the northeastern folk music melodies for the practice of Khim were perfectly performed both by individual and in group. The notes were applicable to Phin, Saw Duang, Saw U, and Pi Mon.

The development of the northeastern folk music notation for Khim was a musical innovation for the benefit of society. This combination between Thai classical music and folk music was the transmission of the national music cultures from the past to the present which helped keeping the music cultures up-to-date and served the principle of music culture transmission in creating new things with derivation and application of the existing cultures in order to be well-known in public. Loei Rajabhat University has its major responsibility in conserving Thai arts and cultures. Music Program as a part of the university has a special assignment from the university to maintain and treasure the musical cultures by doing researches for musical innovation to serve the society.

Keywords: development, notes, northeastern folk music, khim

ความเป็นมาของปัญหา

ศิลปดนตรีของไทยเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญแขนงหนึ่ง ที่ได้ศึกษาและสืบทอดมาเป็นเวลานานแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ทางดนตรีของชาติไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดจากอัจฉริยะของบรรพบุรุษได้แสดงออกตามความรู้ ความเชื่อและประสบการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย และได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมทางดนตรีจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ การเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย

วัฒนธรรมดนตรีใดหากมนุษย์ไม่นำมาใช้ก็จะหายไป และมนุษย์ได้สร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาทดแทน วัฒนธรรมทางดนตรีของแต่ละกลุ่มชนย่อมมีความแตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากความแตกต่างในด้านธรรมชาติ ประสพการณ์ สิ่งแวดล้อม ศาสนา ความเชื่อ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ระบบการปกครอง และวัสดุต่างๆ ที่นำมาใช้ในงานที่เกี่ยวข้องกับดนตรี เช่น ดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ซึ่งเป็นดนตรีที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เฉพาะกลุ่มชนแต่ละกลุ่มซึ่งเรียกว่า

ดนตรีพื้นบ้านหรือดนตรีพื้นเมืองดนตรีพื้นบ้าน (Folk music) สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ประวัติศาสตร์ ดนตรีพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้สั่งสมสืบทอดมาเป็นเวลานาน และปรับเปลี่ยนไปเพื่อความเหมาะสมตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม สืบทอดโดยการจำเป็นส่วนใหญ่ มักไม่ทราบชื่อผู้แต่งเพลงเหล่านั้น ลักษณะเด่นคือเป็นเพลงที่แต่งขึ้นโดยอาศัยฉันทลักษณ์แบบง่ายๆ ทำนองสั้นๆ ซ้ำๆ ตลอดเพลง เนื้อร้องมีความหมายเป็นเรื่องราว เช่น เป็นนิทานสอนใจ คติธรรม ศาสนา ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ความรัก ความบันเทิง การร้องหรือการบรรเลงไม่มีแบบแผนที่รัดกุมแน่นอนมากนัก (สุกรี เจริญสุข, 2532) ดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสะสมมาแต่ในอดีตจนสืบทอดมาถึงปัจจุบันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของภาคอีสานมาแต่ในอดีต ที่ได้พัฒนาจากการศึกษาในครอบครัวหรือในสังคมมาเป็นการศึกษาอย่างมีระบบ ระเบียบ แบบแผนที่ชัดเจนในปัจจุบัน

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษาด้านวัฒนธรรม ทำให้ดนตรีพื้นบ้านอีสานแพร่กระจายไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศและต่างๆ ประเทศ และดนตรีพื้นบ้านภาคอื่นๆ ก็แพร่กระจายเข้ามาในภาคอีสานเช่นเดียวกัน เช่น แพร่กระจายของดนตรีพื้นบ้านในระบบการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ของประเทศ ที่นำดนตรีพื้นบ้านภาคต่างๆ ดนตรีไทย ดนตรีสากลบรรจุในหลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ จึงทำให้เกิดการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมดนตรีขึ้นทั้งในและนอกสถาบันการศึกษา การสืบทอด

วัฒนธรรมทางดนตรีหากไม่ได้รับการยอมรับของคนในสังคมแต่ละสมัย ก็ย่อมสูญหายไป วัฒนธรรมทางดนตรีของชาติใดจะรุ่งเรืองเป็นที่นิยมของชนในชาติต่อไปหรือของชนชาติอื่นได้ ประกอบด้วยลักษณะความเจริญแห่งวัฒนธรรม 4 ประการ คือ

1. ต้องมีการสั่งสม และการสืบทอด ตกทอดกันไปไม่ขาดตอน เป็นมรดกแห่งสังคมอันเกิดจากผลิตผลของสังคมที่สร้างสมไว้
2. ต้องมีแปลกมีใหม่มาเพิ่มเติมของเดิมให้เข้ากันได้
3. ต้องส่งเสริมเพื่อให้แพร่หลายไปในหมู่ของตนและตลอดไปถึงชนหมู่อื่นด้วย
4. ต้องปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสภาพของเหตุการณ์ปัจจุบัน (พระยาอนุมานราชธน, 2531)

ส่วนหนึ่งของการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานใช้วิธีการสืบทอดแบบมุขปาฐะ และบันทึกเป็นสัญลักษณ์ทางดนตรีหรือโน้ตทั้งโน้ตสากลและโน้ตไทย เพื่อช่วยในการจำและใช้งานให้เหมาะสมกับโอกาสต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเฉพาะเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น โน้ตแคน โน้ตสำหรับโปงลาง โน้ตพิณ เป็นต้น ที่สามารถนำไปใช้ในการอนุรักษ์ สืบทอด ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีพื้นบ้านอีสาน อย่างไรก็ตามการนำลายพื้นบ้านอีสานบันทึกเป็นโน้ตสำหรับเครื่องดนตรีภูมิภาคอื่นๆ เช่นเครื่องดนตรีภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ยังไม่มีการบันทึกในปัจจุบัน เครื่องดนตรีไทยภาคกลางชนิดหนึ่งที่นิยมแพร่หลายอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศในปัจจุบัน คือขิม ขิมเป็นเครื่องดนตรีไทยที่ได้แบบอย่างมาจากจีน แล้วพัฒนาระบบเสียงและรูปลักษณะของเครื่องดนตรีให้เป็นเอกลักษณ์ของไทย ขิมนิยมใช้บรรเลงเป็นวงขิมหมู่ บรรเลงในวง

เครื่องสายประสมของไทย การบรรเลงเดี่ยว ซึ่งการบรรเลงเครื่องดนตรีไทยจะต้องมีการบรรเลงเฉพาะทางของเครื่องดนตรีชนิดนั้นๆ

การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานไม่ให้สูญหายไปจากสังคมอีกวิธีหนึ่ง เป็นการคิดค้นวิธีการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานให้สอดคล้องกับของเก่าที่มีอยู่ ปรับปรุงให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน เพื่อสืบทอดให้คนในสังคมได้รู้จักในสังคมยุคปัจจุบัน อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีไทยไปพร้อมๆ กัน การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางขิม เป็นการหลอมรวมวัฒนธรรมดนตรี 2 วัฒนธรรมเข้าด้วยกัน จะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดนตรีพื้นบ้านอีสานของประเทศไทยที่สำคัญ อีกทั้งเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา และทำหน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านของประเทศไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางขิม
2. เพื่อนำโน้ตลายพื้นบ้านอีสานไปใช้ปฏิบัติเครื่องดนตรีประเภทขิม

วิธีดำเนินการวิจัย

ประเภทของการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักศึกษาสาขาวิชาดนตรี ชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2 และปีที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้มาโดยการเจาะจง จำนวน 25 คน

2. ลายพื้นบ้านอีสานที่ใช้ในการวิจัย เป็นทางลายใหญ่ จำนวน 10 ลาย ได้แก่ ลายเดี่ยวโขง ลายเดี่ยวพม่า ลายภูไทเลาะตูบ ลายลำเซ็งโปงกลาง ลายโปงกลาง ลายนกไถ่บินข้ามทุ่ง ลายเซ็งบั้งไฟ ลายน้ำโดนตาด ลายแมลงงูต่อมดอกไม้ ลายบายศรีสู่ขวัญ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบสังเกตการณ์ฝึกปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสาน
2. การสนทนากลุ่ม
3. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง
4. แบบประเมินผลการปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสาน

เครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสาน

เป็นแผนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยศึกษาจากหลักการและทฤษฎีการสอนปฏิบัติเครื่องดนตรีไทย แล้วประยุกต์มาสร้างเนื้อหาและการเขียนแผนการเรียนรู้ ครอบคลุมเนื้อหาลายพื้นบ้านอีสานจำนวน 10 ลาย ประกอบด้วย 10 แผน รวม 30 ชั่วโมง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูล 2 ส่วน คือ ข้อมูลเกี่ยวกับเอกสาร และข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสาน โดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาบันทึกเป็นโน้ตลายพื้นบ้านอีสานทางขิม แล้วนำโน้ตที่บันทึกเป็นลายพื้นบ้านอีสานทางขิม

ไปทดลองใช้บรรเลงด้วยซิม โดยนักศึกษาศาสาวิชาดนตรีจำนวน 25 คนซึ่งนักศึกษาทั้งหมดสามารถบรรเลงซิมได้มาก่อนแล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมวิจัยในแต่ละช่วง มาจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ ตามประเด็นเนื้อหาที่ค้นพบ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม

ลายพื้นบ้านอีสานที่นำมาบันทึกโน้ตเป็นทางซิม มี 10 ลาย โดยคัดเลือกลายที่นิยมใช้บรรเลงในวงโปงลางของชาวอีสาน คือ ลายเตี้ยโขง ลายเตี้ยพม่า ลายภูไทเลาะตูป ลายลำเซ้งโปงลาง ลายโปงลาง ลายนกไต้บินข้ามทุ่ง ลายเซ้งบั้งไฟ ลายน้ำโตนตาด ลายแมลงภู่ตอมดอกไม้ และลายบายศรีสู่ขวัญ ผลการวิจัย พบว่า สามารถบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นโน้ตทางซิมได้ โดยใช้ซิม 7 หย่องในการ

ลายเตี้ยโขง

		ด		ด		ด ด		ด
1	----	---ล	---ช	ล ช ล	---ช	ล ช ล	---ช	ล ช ล
				ม				ม
		ด		ด		ด ด		ด
2	----	---ล	---ช	ล ช ล	---ช	ล ช ล	---ช	ล ช ล
				ม				ม

บันทึกโน้ต ระบบเสียงของซิมใช้ระบบเสียงดนตรีไทย รูปแบบการบันทึกโน้ตใช้ระบบซอลเฟจหรือระบบตัวอักษร ใช้ตัวย่อเป็นพยัญชนะไทย 7 ตัวแทนระดับเสียง คือ ด (แทนเสียงโด) ร (แทนเสียงเร) ม (แทนเสียงมิ) ฟ (แทนเสียงฟา) ช (แทนเสียงซอล) ล (แทนเสียงลา) ท (แทนเสียงที)

ส่วนทางของซิมจะใช้ทางเพียงขอบบนหรือทางนอกต่ำ เสียงเอกของทางนี้ระดับเสียงจะเป็นเสียงโด ใช้ชลุ่ยเพียงออหรือในการเทียบเสียง ทางนี้ใช้บรรเลงในวงเครื่องสาย วงมโหรี และซิมจะใช้บรรเลงในวงเครื่องสายประสม หรือวงซิมหมู่ (บรรเลงเฉพาะซิมอย่างเดียว) ส่วนวิธีการบันทึกโน้ต ใช้บรรทัด 8 ช่อง จำนวน 3 เส้นต่อ 1 บรรทัด แทนตำแหน่งเสียงของซิม 3 แถว 3 ระดับเสียง

สำหรับการบันทึกโน้ตประสานเสียงจะบันทึกประสานเสียง ทั้ง คู่ 8 คู่ 6 คู่ 5 คู่ 4 คู่ 3 วิธีการตีซิมที่บันทึกโน้ตใช้การตีเก็บ ตีกรอ ตีสะบัด ตีรว ด้านบันไดเสียงหรือระดับเสียงแต่ละลายที่บันทึกโน้ต จะใช้บันไดเสียงลายใหญ่ (ลา มี) หรือทางลายใหญ่ ดังตัวอย่างโน้ตลายพื้นบ้านอีสานทางซิม

		รด ม	ลขม ชร	ม ด ร ม		ม -ม		ม ร ด
3	----	ลช			ลช	ลช	ลช	ล
		-ม		-ม	-ม ชร	-ม	ม ร	ล
	---ด	-มรด	ชมรด	ด	---ด	-มรด	ชมรด	
4				-ช -ล				-ช-ล
	---ด				---ด			ล

การนำโน้ตลายพื้นบ้านอีสานไปใช้ ปฏิบัติเครื่องดนตรีประเภทขิม

ลายพื้นบ้านอีสานที่บันทึกโน้ตเป็นทางขิม
จำนวน 10 ลาย นำมาทดลองใช้กับนักศึกษาสาขาวิชา
ดนตรีจำนวน 25 คน คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยชั้นปีที่ 1 ปีที่ 2
และชั้นปีที่ 3 จำนวน 25 คน ระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม
พ.ศ. 2552-28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 จากการศึกษาภูมิ
หลังของผู้เรียน พบว่า ภูมิจำเเนาเดิมอยู่ภาคอีสาน
ทั้งหมด นักศึกษาเรียนเครื่องเอกปฏิบัติเครื่องดนตรี
สากลทั้งหมด และมีทักษะการปฏิบัติเครื่องดนตรี
พื้นบ้านอีสานมาก่อน มีทักษะในการปฏิบัติขิมเพลง
แขกบรเทศ ขึ้นเดียวเพียงเพลงเดียว ผลการวิจัย แบ่ง
ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ด้านหลักการปฏิบัติเครื่องดนตรีประเภท
ขิม หลังการใช้แผนการสอนแต่ละแผนแล้ว นักศึกษา
รู้จักส่วนประกอบของขิม 7 หย่องที่นำมาใช้บรรเลง
เป็นอย่างดี คือ ตัวขิม ตู้ตาขิม หลักขิม แฉวหย่อง
สายขิม ฝาขิม ไม้ขิมหรือไม้ตีขิม ส่วนทำนองและการ
วางตัว การจับไม้ขิม การใช้มือ การตีตำแหน่งเสียง
ของขิม การตีสายขิม การเคลื่อนไม้ขิม เงื่อไม้ขิม
ตีสายขิม ยกไม้ขิม หยุดไม้ขิม สามารถตีเก็บ ตีกรอ
ตีสะบัดและตีรว นักศึกษาสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง
ตามหลักของการตีขิม

2. ด้านการปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสาน ทั้ง
10 ลายที่บันทึกเป็นโน้ตขิม คือ ลายเต้ยโขง ลายเต้ยพม่า
ลายภูไทเลาะตูป ลายลำเต้งโป่งยาง ลายโป่งยาง ลายนกไข
บินข้ามทุ่ง ลายเข็งบังไฟ ลายน้ำโดนตาด ลายแมลงภูต่อม
ดอกไม้ ลายบายศรีสู่ขวัญ ด้านการปฏิบัติขิมลาย
พื้นบ้านอีสาน มีดังนี้

2.1 การนั่งปฏิบัติขิม นั่งเก้าอี้ หรือนั่งพับ
เพียบกับพื้นก็ได้

2.2 ด้านลายพื้นบ้านอีสาน ถ้าคุ้นเคยกับ
ลายพื้นบ้านอีสานมาก่อน จึงสามารถตีได้เร็ว หาก
ไม่คุ้นเคยจะต้องฟังก่อน

2.3 ด้านทักษะการอ่านโน้ต ต้องศึกษาโน้ต
ก่อนตี อ่านโน้ตได้คล่อง ฝึกท่องโน้ตให้จำไปด้วย
ฝึกให้คุ้นเคยกับโน้ตให้มาก ถ้าอ่านโน้ตไม่คล่องต้อง
อ่านบ่อยๆ แล้วจะอ่านได้เอง ฝึกให้ตรงตามโน้ต
ที่บันทึกจะตีได้ดี การอ่านโน้ตจะต้องใช้การจำมาช่วย
มิฉะนั้นจะตีไม่ได้ เพราะอ่านโน้ตไม่ทัน

2.4 ด้านการปฏิบัติขิม

2.4.1 ต้องตั้งใจในการฝึกซ้อม ต้องซ้อม
บ่อยๆ จึงจะตีได้ดี ซ้อมบ่อยๆ จะตีได้เอง ซ้อมบ่อยๆ
แล้วจะชินแล้วจะตีคล่องเอง

2.4.2 ควรฟังเพลงก่อนแล้วตีตาม จะตีได้เร็ว
ถ้าไม่คุ้นเคยกับการตีขิมลายพื้นบ้านอีสานมาก่อนทำ
ให้ตีได้ช้า

2.4.3 พื้นฐานแต่ละคนแตกต่างกัน ทำให้ฝึกได้ไม่เท่ากัน

2.4.4 ควรพักเมื่อเหนื่อย ลูกขึ้นเดินได้ตามความสะดวก

2.4.5 หากสงสัยหรือไม่เข้าใจควรถามอาจารย์ ทำตามที่อาจารย์สอน สอนอย่างไรจะต้องทำอย่างนั้น จึงจะฝึกได้ดี

3. ด้านผู้สอน ทุกคนเห็นด้วยกับการให้ความสำคัญของครูหรือผู้สอน และผู้สอนมีความรู้และทักษะในการปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสานมาก่อน

4. ด้านวิธีการสอน ได้นำหลักการสอนปฏิบัติเครื่องดนตรีไทย 7 วิธี มาบูรณาการในการสอน คือ 1) สอนเน้นการปฏิบัติควบคู่ไปกับทฤษฎีและคุณธรรมสำหรับนักดนตรี 2) สอนโดยยึดมั่นในจารีตประเพณี 3) สอนโดยอาศัยความจำควบคู่ไปกับการบันทึกโน้ตเพื่อช่วยจำ 4) สอนตามความสามารถของผู้เรียน 5) สอนต่อจากพื้นฐานเดิมของผู้เรียน 6) สอนเป็นรายบุคคล 7) สอนเฉพาะทางของเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น โดยก่อนสอนจะต้องไหว้ครูทุกครั้ง เป็นการสอนคล้ายจะไม่มีรูปแบบ เป็นกันเอง เป็นการแนะนำกันตามธรรมชาติ ไม่เคร่งครัดกับการปฏิบัติ แต่สามารถปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสานได้ก่อนและการเรียนการสอนจะมีการไหว้ครูทุกครั้ง นักศึกษาเห็นด้วยกับการไหว้ครูและการขอขมากรรมก่อนเรียนและหลังเรียนทุกครั้ง

ภาพที่ 1 การไหว้ครูก่อนการบรรเลงลายพื้นบ้านอีสานทางขิม

5. การประเมินผล เนื่องระดับสติปัญญาของแต่ละคนไม่เท่ากัน จึงประเมินผลเป็นรายบุคคล โดยประเมินเป็นระยะๆ เมื่อบรรเลงลายใดได้แล้วก็จะประเมินรวม โดยให้บรรเลงเป็นวงขิมหมู่

6. เกี่ยวกับตัวนักศึกษาเอง นอกจากได้ทักษะการปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสานแล้ว ได้เรียนรู้สาระที่นำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่ไม่เคยได้เรียนรู้และปฏิบัติจริงมาก่อน เช่น เรื่ององค์คุณและการขอขมากรรมองค์คุณ ทำให้รู้ว่าเหตุปัจจัยของการที่ชีวิตไม่ราบรื่นหรือติดขัดบ่อยๆนั้นมาจากการกระทำของเราเองที่กระทำต่อผู้มีพระคุณและกระทำต่อผู้อื่นแล้วจะส่งผลมาหาตัวเราเองภายหลัง การขอขมากรรม การไหว้ครู เป็นการนำหลักศาสนาพุทธมาสอดแทรกเข้ากับการสอนปฏิบัติขิมลายพื้นบ้านอีสาน เป็นการสอดแทรกโดยธรรมชาติ แต่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้มีความอ่อนน้อมมากขึ้น สำนึกในสิ่งมีคุณมากยิ่งขึ้น ะมัดระวังในการดำรงชีวิตประจำวันมากขึ้น เพราะทราบว่าทุกขณะจิตของการดำรงชีวิตประจำวันจะมีส่งผลกลับมาหาตนเองทั้งหมด

สรุปผลการวิจัย พบว่า นักศึกษาทั้งหมดสามารถอ่านโน้ตขิมลายพื้นบ้านอีสานที่บันทึกเป็นทางขิม และสามารถปฏิบัติขิมตามโน้ตที่บันทึกโน้ตได้ตามหลักของการปฏิบัติขิม ทั้งบรรเลงคนเดียว บรรเลงวงขิมหมู่ บรรเลงประกอบการแสดง และบรรเลงประยุกต์เข้ากับเครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานได้ สามารถนำไปใช้บรรเลงในกิจกรรมต่างๆของมหาวิทยาลัยและของชุมชนได้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การบรรเลงวงซิมหลุ่มลายพื้นบ้านอีสาน ร่วมกับเครื่องดนตรีภาคกลางซอด้วง ซออู้

ภาพที่ 3 การบรรเลงวงซิมหลุ่มลายพื้นบ้านอีสาน ประกอบการรำ

ภาพที่ 4 การบรรเลงวงซิมหลุ่มโดยประยุกต์การบรรเลงซิมกับพื้นบ้านอีสาน

ดังที่นักศึกษาได้กล่าวว่า

“... การฝึกบรรเลงซิมลายพื้นบ้านอีสานเป็นประสบการณ์ใหม่ ไม่เคยบรรเลงมาก่อน เมื่อเริ่มฝึกลายเต้ยโขงได้แล้วก็รู้สึกเพลิดเพลิน พอฝึกลายภูไทเลาะตูบ ลายลำเซ็งโปงกลาง ลายโปงกลาง ลายนกไต้บินข้ามทุ่ง ลายเซ็งบั้งไฟ ลายน้ำโดนตาด ลายแมลงภู่ตอมดอกไม้ ลายบายศรีสู่ขวัญ จะฝึกได้เร็วขึ้น เพราะลายต่างๆ ที่นำมาฝึก ได้เคยบรรเลงด้วยเครื่องพื้นบ้านอีสานมาแล้ว เพียงแต่นำลาย

เหล่านี้มาบรรเลงเป็นทางซิมเท่านั้น ถ้ารู้หลักการตีซิม และหลักการอ่านโน้ตซิม ก็สามารถบรรเลงลายพื้นบ้านอีสานทางซิมได้ ปัญหาการฝึกซิมลายพื้นบ้านอีสานคือการตีตำแหน่งเสียงแต่ละเสียงไม่ค่อยเชื่อมั่นในการตีสลับมือซ้ายขวามากนัก แต่อาจารย์คอยแนะนำเรื่องการตีสลับมือ ถ้าตีผิดอาจารย์จะแนะนำว่าที่ถูกเป็นอย่างไร การประเมิณผลจะเข้มงวดมาก หากไม่ผ่านแต่ละลายตามที่กำหนดก็ให้ตีจนกว่าจะผ่านฝึกตีใหม่ๆ รู้สึกเครียดไม่เข้าใจว่าทำไมอาจารย์ไม่ให้ผ่านไปตีลายใหม่ ภายหลังได้ค้นพบด้วยตนเองว่า แบบฝึกแต่ละลายจะเป็นพื้นฐานการฝึกลายต่อไปนั่นเอง การฝึกซิมลายพื้นบ้านอีสานก็เหมือนฝึกเครื่องดนตรีอื่นๆ หากได้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติเครื่องดนตรีชนิดนั้นๆ และสามารถอ่านโน้ตที่บันทึกได้ก็สามารถบรรเลงได้เช่นเดียวกัน”

อภิปรายผล

วัฒนธรรมทางดนตรีของแต่ละสังคมจะเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้หรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับคนในชาติหรือในสังคมนั้นๆ ที่จะต้องทำหน้าที่สืบทอดไปสู่เยาวชนรุ่นต่อไป วัฒนธรรมทางดนตรีไม่เหมือนกับวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ ดนตรีถ้าคนในชาติไม่เห็นคุณค่าไม่ได้นำมาเล่นหรือร้อง ดนตรีเหล่านั้นก็จะหายไป ดนตรีของไทย เช่น ดนตรีไทย ดนตรีพื้นบ้านภาคต่างๆ หรือดนตรีของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย เป็นหน้าที่ของกลุ่มชนในชาตินั้นๆ ในกลุ่มชนนั้นๆ ที่จะต้องสืบทอดต่อไป และชี้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และเอกราชของชาติในด้านวัฒนธรรมทางดนตรี

การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม ใช้เป็นหลักฐานในการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ดนตรีจากวัฒนธรรมหนึ่ง (วัฒนธรรมดนตรีภาคกลาง) ไปแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง (วัฒนธรรมดนตรีภาคอีสาน ลายพื้นบ้านอีสาน) โดยปรับให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas อ้างใน สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2543) นักมานุษยวิทยาชาวเยอรมัน ที่เชื่อว่า วัฒนธรรมเกิดจากศูนย์กลางแห่งเดียวกันและแพร่กระจายออกไปยังชุมชนต่างๆ อาจเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป หรืออาจกระจายออกไปอย่างกว้างขวาง โดยมีการประดิษฐ์สิ่งใหม่หรือเกิดสถาบันใหม่ๆ โดยที่สถานที่หนึ่งอยู่ใกล้เคียงหรืออยู่ห่างออกไป ได้นำไปดัดแปลงใช้ จนกระทั่งวัฒนธรรมนั้นได้แพร่กระจายออกไป

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมดนตรีดนตรีไทยภาคกลาง (ซิม) สู่วัฒนธรรมดนตรีภาคอีสาน โดยการผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรมดนตรี มีสถาบันการศึกษาเป็นสื่อกลางในการทำหน้าที่ การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานทางซิมเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาใช้ในการบรรเลงดนตรีที่ไม่เคยมีการบันทึกมาก่อน สามารถนำไปใช้บรรเลงทั่วไป บรรเลงประกอบการแสดง และบรรเลงประยุกต์กับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานอื่นๆ เช่น พิณ บรรเลงประยุกต์เข้ากับเครื่องดนตรีไทยภาคกลาง เช่น ซอด้วง ซออู้ และบรรเลงในโอกาสต่างๆ ซึ่งมีประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าเดิม สอดคล้องกับวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน ไม่ยุ่งยาก ไม่สลับซับซ้อน และสามารถแบ่งทอดลงรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราว สามารถมองเห็นเข้าใจง่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเอฟเวอร์เรท เอ็ม. โรเจอร์ (Everett M. Rogers, 2552) ที่ได้กล่าวไว้ว่า นวัตกรรมที่จะยอมรับกันได้ง่าย ต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ

มีประโยชน์มากกว่าของเดิม สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับ ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก สามารถแบ่งทอดลงรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ และสามารถมองเห็นเข้าใจง่าย

การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีของภาคกลาง (ซิม) และดนตรีพื้นบ้านภาคอีสานเข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีของพระยาอนุมานราชธน (2531) กล่าวไว้ว่า การสืบทอดวัฒนธรรมทางดนตรีจะเจริญรุ่งเรืองต่อไปหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. จะต้องมีการสะสมต่อเนื่องกันมาโดยไม่ขาดตอน ขาดระยะ ซึ่งการบันทึกโน้ตซิมลายพื้นบ้านอีสานเป็นการบันทึกหลักฐานการสะสมวัฒนธรรมดนตรีอีกอย่างหนึ่ง

2. จะต้องไม่ปล่อยให้มียุคอย่างใดก็คงอยู่อย่างนั้น หรือหายหกดกหายไปตามกาลเวลา แต่ตรงกันข้ามจะต้องพยายามคิดค้นให้มีแปลกและใหม่เพิ่มเติมจากของเดิมอยู่เสมอ และต้องให้กลมกลืนกับของเก่าด้วย การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม เป็นการคิดค้นสิ่งใหม่ขึ้นมาใช้ (โน้ตลายพื้นบ้านอีสานทางซิม) โดยการประยุกต์ให้เข้ากับของเก่า (ลายพื้นบ้านอีสานและซิม) และสามารถนำไปใช้บรรเลงในโอกาสต่างๆ ได้

3. จะต้องส่งเสริมเพื่อให้แพร่หลายไปในหมู่ของชนชาตินั้นเอง และถ้าสามารถทำได้ก็ให้เผยแพร่ไปถึงชาติอื่นๆ ทั้งใกล้และไกลได้ด้วยก็ดี ยิ่งขึ้น ซึ่งการบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม โดยระยะแรกใช้นักศึกษาสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 25 คน เป็นผู้ฝึกและทำหน้าที่สืบทอดวัฒนธรรมดนตรีในอนาคต

4. จะต้องปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพและสิ่งแวดล้อมเฉพาะหน้าและเหตุการณ์ปัจจุบัน การบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม เป็นการปรับปรุงและแก้ไขของเก่าที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องพัฒนาการบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม พบว่า สามารถบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นโน้ตทางซิมได้ โดยใช้ซิม 7 หย่องในการบันทึกโน้ต ระบบเสียงของซิมใช้ระบบเสียงดนตรีไทย รูปแบบการบันทึกโน้ตใช้ระบบซอล เฟจหรือระบบตัวอักษร ใช้ตัวย่อเป็นพยัญชนะไทย 7 ตัวแทนระดับเสียง คือ ด (แทนเสียงโด) ร (แทนเสียงเร) ม (แทนเสียงมี) ฟ (แทนเสียงฟา) ซ (แทนเสียงซอล) ล (แทนเสียงลา) ท (แทนเสียงที) ส่วนทางของซิมจะใช้ทางเพียงขอบบนหรือทางนอกต่ำ เสียงเอกของทางนี้ระดับเสียงจะเป็นเสียงโด ใช้ซิมลู่อเพียงขอบหรือในการเทียบเสียง วิธีการบันทึกโน้ต ใช้บรรทัด 8 ช่อง จำนวน 3 เส้นต่อ 1 บรรทัด แทนตำแหน่งเสียงของซิม 3 แถว 3 ระดับเสียง การบันทึกโน้ตประสานเสียงจะบันทึกประสานเสียง ทั้ง คู่ 8 คู่ 6 คู่ 5 คู่ 4 คู่ 3 วิธีการตีซิมที่บันทึกโน้ตใช้การตีเก็บ ตีกรอ ตีสะบัด ตีรัว ด้านบันไดเสียงหรือระดับเสียงแต่ละลายที่บันทึกโน้ต จะใช้บันไดเสียงลายใหญ่ (ลา มี) หรือทางลายใหญ่ ส่วนการนำโน้ตลายพื้นบ้านอีสานไปใช้ สามารถบรรเลงบรรเลงคนเดียว บรรเลงวงซิมหมู่ บรรเลงประกอบการแสดงและบรรเลงประยุกต์เข้ากับเครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานได้ สามารถนำไปใช้บรรเลงในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ การบันทึก

โน้ตลายพื้นบ้านอีสานเป็นทางซิม เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานควบคู่ไปกับการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีภาคกลาง (ซิม) เป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมาให้เหมาะสมกับคนแต่ละยุคสมัยเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งให้คงอยู่ได้ตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมดนตรีของแต่ละกลุ่มชนเข้าด้วยกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรนำวิธีการสอนปฏิบัติเครื่องดนตรีในงานวิจัยเล่มนี้ไปใช้กับการสอนปฏิบัติเครื่องดนตรีชนิดอื่น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องการบันทึกโน้ตลายพื้นบ้านอีสานสำหรับเครื่องดนตรีอื่น ทั้งเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีสากล เพื่อพัฒนาตามยุคสมัยตามหลักของการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรี

2. ควรศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของดนตรีไทยกับพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาวิชาชีพดนตรีคู่กับคุณธรรม จริยธรรม

เอกสารอ้างอิง

- สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. (2543). เอกสารประกอบการประชุมรายวิชาวิถีไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- สุกรี เจริญสุข. (2532). **จะฟังดนตรีอย่างไรให้ไพเราะ**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.

อนุমানราชชน,พระยา. (2531). **รวมเรื่องเกี่ยวกับ
วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการ
จัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบ 100 ปี
พระยาอนุমানราชชน.

เอฟเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ (Everett M. Rogers), (2552).
แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยา.
<<http://www.thaiedresearch.org/>>
(9 กรกฎาคม 2552).